

YENİ AKDENİZ; EKONOMİ, ENERJİ VE GÜVENLİK

Afro-Avrasya ile doğrudan bağlantıları bulunan Akdeniz, tarihin en önemli medeniyet coğrafyaları ortasında yer almış ve bu medeniyetlerin oluşumunda ve birbirleriyle etkileşiminde kurucu bir rol üstlenmiştir. Üç kıtayı birleştiren Akdeniz, farklı kültür, din, dil ve siyasi düşüncelerden oluşan bir mozaik olması bakımından da önemlidir. Genel olarak Akdeniz'i Kuzey ve Güney olarak ayırmak mümkündür. "Kuzey", Avrupa Birliği'nin Akdeniz'e kıyısı olan üye ve aday ülkelerinden oluşup ekonomik yönden gelişmiş, zengin ve siyasi olarak birleşik/demokratik bir görüntü çizerken; "Güney", ekonomik olarak fakir, otoriter rejimler tarafından yönetilen ve çatışmalara ev sahipliği yapan bir görüntü sunmaktadır. Daha çok İslam dünyasının bir parçası olarak Arap ülkelerinden oluşan "Güney" ile Batılı değerleri kıstas edinen ve ağırlıklı olarak Hıristiyan ülkeleri ihtiva eden "Kuzey" arasındaki bu kültürel farklılıklar sonucunda güvenlik, göç ve çevre gibi ortak sorunlar gündeme gelmektedir. 1. Dünya Savaşı sırasında Bölge'nin Avrupa ülkeleri tarafından paylaşılış biçimi ve 2. Dünya Savaşı'nı müteakiben Soğuk Savaş koşullarında süper güçlerin Bölge'ye müdahale tarzları Akdeniz ülkeleri arasında doğal ve sağlıklı bir etkileşim kurulmasını engellemiştir. Bu yüzden Bölge'de normalleşme; güvenliği merkeze alan, ama sosyal ve ekonomik politikaları ihmal eden yaklaşımlar nedeniyle gecikmiştir. Bununla birlikte, Bölge'nin önemli enerji kaynaklarına sahip olması tarih boyunca birçok aktörün ilgisine ve Bölge'ye yönelik bir dizi inisiyatif ortaya konmasına yol açmıştır. NATO, AGİT, ABD, AB ile diğer Avrupa ve Bölge ülkeleri bugüne kadar çeşitli "Akdeniz Diplomasisi" örnekleri geliştirmişlerdir. Göç dalgaları, artan güvenlik, çevre sorunları ve Avrupa'nın enerjiye giderek artan ihtiyacı AB'nin inisiyatifinin ve Barcelona Bildirgesi'nin yolunu açmıştır. AB'nin yürütmeye çalıştığı enerji ve güvenlik eksenli politikalar ve MED-EMIP (Euro-Mediterranean Energy Market Integration Project) gibi projeler, diyalog - bilgi paylaşımı yoluyla enerji, güvenlik ve işbirliği üzerinde temellenmektedir. Her alanda güvenliğin tesisi günümüzde Bölge ülkelerini karşılıklı olarak ilgilendiren en önemli problem özelliğini korumaktadır. Oysa ekonomik, sosyal ve insani koşullarda gözle görülür bir iyileşme sağlanmaksızın güvenlik ile ilgili problemlerin çözümü imkânsızdır. İstikrarsız bir Akdeniz, enerji yolları üzerindeki hâkimiyetin kaybı, radikalizmin, terörizmin ve organize suçların artması anlamına gelmekte, Avrupa'ya doğru göçün artmasını tetikleyerek Avrupa'yı siyasi dengelerin bozulması tehdidi ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Güney Akdeniz ülkelerinden göç sonucunda, Avrupa Birliği vasıfsız işgücü için istihdam sağlanmasında yeni bir meydan okumayla karşı karşıya kalmıştır ve işsizlik gerek Bölge'de gerekse Avrupa'da başa çıkılması gereken önemli sorun hâline gelmiştir. Dolayısıyla "güvenlik", sosyal ve ekonomik kalkınmayı gerektirmektedir; bu da coğrafi yakınlık içerisinde bulunan ülkeler arasındaki ilişkilerin adil ve sorunsuz bir zemine oturtulması ve Bölge'ye

yönelik enerji ve güvenlik politikalarının insani kalkınma bağlamında da ele alınması zorunluluğunu doğurmaktadır. Öte yandan, sürdürülebilir bir güvenlik ortamı ile insani kalkınmanın karşılıklı bağımlılık içinde olduğu göz önünde tutulduğunda çok ortaklı bir barış girişimi olarak planlanan Barselona Süreci'nin şu ana dek önemli bir ilerleme sağlayamamış olması sürecin geleceği konusunda soru işaretleri uyandırmaktadır. Tarih boyunca Akdeniz, Doğu ve Batı'nın buluştuğu siyasi, ekonomik, kültürel ve beşeri alışverişlerin gerçekleştiği bir kavşak noktası olmuştur. Bu özelliklerinin yanı sıra son dönemde enerji yollarının kavşak noktası olması nedeniyle de artan jeostratejik önemi, Akdeniz'i uluslararası sistemin güç merkezleri için vazgeçilmez bir bölge konumuna getirmiştir. Son dönemde Mısır, Tunus ve Libya'daki gelişmeler ise Akdeniz'in önemini daha da artacağını ortaya koymaktadır. Akdeniz Havzası'nda hâlen kıyısı bulunan 20 ülke yer almaktadır. Bunlar İspanya, Fransa, İtalya, Slovenya, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin-Gazze Yönetimi, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, KKTC, Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta'dır. Akdeniz Havzası; stratejik önemi nedeni ile emperyalist güçlerin "askerî güç" bulundurduğu ve kontrol altında tutmaya çalıştığı bir havza özelliği taşımaktadır. Soğuk Savaş döneminde ABD kadar Sovyetler Birliği'nin de ilgi alanında olan havzanın Suriye, Mısır, Cezayir gibi bazı ülkelerinde SSCB etkisi gözlenmiştir. Akdeniz'de Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO ve dolayısıyla ABD hegemonik "tek güç" olarak görülmüştür. Ancak AB'nin güçlenmesi ve havzadaki çıkarları doğrultusunda kendi güvenlik ve savunma kimliğini oluşturma süreci, şimdilik çok etkili olmasa da ABD'nin havzada artık "tek güç" olmadığını ortaya koymaktadır. Son dönemde Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya petrolü ve doğal gazının Akdeniz'e çıkışı ile ilgili projeler havzanın stratejik önemini artırırken, göç ve mülteci sorunu, uyuşturucu ticareti, etnik ve dinsel ayrıma dayalı çatışmalar havzada güvenlik ve istikrarın sağlanmasını eskiye oranla daha öncelikli hâle getirmiştir. AB bu koşullar altındaki Akdeniz Havzası'nda hâkimiyetini kolaylaştırmak amacıyla 1995 yılında Barselona Konferansıyla "Yeni Avrupa Akdeniz Ortaklığı" sürecini başlatmış ve bu tarihten itibaren Akdeniz Havzası'nı ekonomi, dış politika ve güvenlik açısından doğrudan ilgi alanı içine almıştır. Böylece AB ortak bir dış politika ve güvenlik stratejisi oluşturarak Bölge'deki hâkimiyeti için önemli bir adım atmıştır.

Türkiye, bu gelişmelerin farkında olup son dönemde Bölge'de konum kazanmaya yönelik olarak Yeni Akdeniz Vizyonu'nu uygulamaya koymuştur. Ancak bu vizyondan beklediği sonuçları elde edebilmesi için temel stratejisi kapsamında Bölge'de öncülük edebileceği alanlara yönelik daha detaylı çalışmalar yapması gerekmektedir. Bu anlamda Akdeniz Havzası'nın hidrojeopolitiği ve enerji arz güvenliği konuları Türkiye'nin önüne bazı olanaklar koymaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz için geliştirdiği su temini projeleri, bu alanda uygulayabileceği politikalar için etkili araçlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu stratejik araçlardan beklentilerin geçmişte olduğu gibi abartılmaması, tüm politikaların daha gerçekçi olarak tespiti ve birbirini tamamlayan adımlarla uygulamaya konması önem taşımaktadır.

Temel bir strateji ekseninde oluşturulacak bir Akdeniz Vizyonu, bu coğrafyada birçok avantaja sahip Türkiye'ye Bölge'de istediği konumu kazandırabilir. Akdeniz Havzası'nın hidrojeopolitiği ve enerji arz güvenliği konuları çatışmadan daha çok ilişkileri artırabilmek ve işbirliği olanağı yaratmak için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Zira üç kıtanın bulunduğu Akdeniz Havzası, farklı kültür ve uygarlıkların, ticari ilişkilerin, petrol ve doğalgaz kaynaklarının ve okyanuslara açılan su yollarının yer aldığı ve bu nedenle de stratejik açıdan dikkatleri üzerinde toplayan bir havzadır. Günümüzde yaşanan hızlı ekonomik ve siyasi gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler sonucunda Akdeniz sahiline kıyası bulunan ülkeler birbirine daha çok yaklaşmıştır. Kıyıdaş ülkeler arasında başta enerji, ticaret ve çevre olmak üzere birçok sektörde karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin artmasıyla iki yüzyıl önce büyük bir deniz olarak görülen Akdeniz, göreceli olarak küçülmüştür. Akdeniz'i kapalı bir havza niteliğindeki bir iç deniz konumuna taşıyan bu gelişmeler, ortak bir kaderi paylaşmak durumunda olan Havza ülkeleri arasındaki işbirliği arayışını da artırmıştır.

(TASAM Başkanı Süleyman ŞENSOY | Yayına hazırlanmakta olan "Akdeniz'de Fırsatlar; Ekonomi, Enerji ve Güvenlik - Opportunities in the Mediterranean Region Economy, Energy and Security" kitabının Önsöz'ü | Ekim 2017, İstanbul)

**TASAM Başkanı
Süleyman ŞENSOY**